

ROBERT TARNACKI

KORZYSTANIE Z OBSZARU JAKO REALIZACJA ZASADY WSPÓLNEGO DZIEDZICTWA LUDZKOŚCI W ŚWIETLE KONWENCJI NZ O PRAWIE MORZA

Bezpośrednim impulsem do podjęcia międzynarodowej współpracy nad stworzeniem prawnomiędzynarodowej regulacji statusu prawnego dna mórz i oceanów leżących poza granicami jurysdykcji państwowej było wystąpienie na forum Pierwszego Komitetu ONZ ambasadora Malty A. Pardo. To on w 1967 r. wezwał do ustanowienia nowego międzynarodowego porządku prawnego tych obszarów i uznania ich za „wspólne dziedzictwo ludzkości”

W dniu 17.12.1970 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło 108 głosami, przy 14 wstrzymujących się, Deklarację zasad dotyczących dna mórz i oceanów oraz jej podziemia poza zasięgiem jurysdykcji państwowej.

10.12.1982 r. większością głosów państw rozwijających się doszło do przyjęcia Konwencji NZ, która w sposób restrykcyjny reguluje działalność eksploracyjną i eksploatacyjną w obszarze dna głębokomorskiego. 28.07.1994 r. przyjęto w zgromadzeniu Ogólnym ONZ rezolucję dotyczącą porozumienia w sprawie implementacji części XI Konwencji NZ o prawie morza z 10.12.1982 r. (Porozumienie Nowojorskie).

1. WPROWADZENIE

Zaledwie kilkadziesiąt lat temu międzynarodowe prawo morza nie interesowało się niczym poza wodami mórz i oceanów, które traktowano przede wszystkim jako wielkie skrzyżowanie dróg morskich oraz niewyczerpany rezerwuuar pożywienia. Nikt nie myślał o tym, że pod głębią wód rozpościerają się obszary przewyższające swymi rozmiarami powierzchnię całych kontynentów.

Dopiero w latach 40. i 50. ubiegłego wieku zwrócono uwagę najpierw na obszary stosunkowo płytko położonego dna morskiego przyległego do wybrzeża zwanego półką kontynentalną albo szelfem kontynentalnym. Okazało się bowiem, że dno szelfowe jest prawdziwym skarbcem, zawierającym ropę naftową i gaz ziemny – surowce energetyczne, bez których dziś nie można sobie wyobrazić funkcjonowania światowej gospodarki.

Po upływie kolejnych kilkunastu lat, podczas których doszło do wykształcenia się normy zwyczajowego prawa międzynarodowego przyznającej państwom nadbrzeżnym wyłączone uprawnienie do poszukiwania i eksploatacji bogactw mineralnych szelfu kontynentalnego, świat usłyszał o obszarach podmorskich, których egzotyka polegała na tym, że leżały one jeszcze głębiej niż dno szelfowe i które nie były dotąd spenetrowane przez człowieka. Od tamtego czasu rozwój międzynarodowego prawa obszarów podmorskich nabral gwałtownego przyspieszenia.

Zainteresowanie nowoczesnego międzynarodowego prawa morza podmorskimi obszarami pozaszelfowymi (zwanymi dnem mórz i oceanów leżących poza zasięgiem jurysdykcji państwowej) może budzić zdziwienie. Jednakże mało kto wie, że już od jakiegoś czasu pod powierzchnią wody na obszarach tych trwają intensywne operacje angażujące olbrzymie środki i wymagające zastosowania najnowocześniejszej technologii równającej się z technologią kosmiczną. Spoczywają tam bowiem niemalże nietknięte dotąd bogactwa mineralne o wielomiliardowej wartości. Należy wspomnieć, że wśród pionierów górnictwa sięgających po te zasoby znajdują się także Polacy. Licencję na prowadzenie prac eksploracyjnych w tzw. obszarze *Clarion Clipperton* leżącym na dnie Oceanu Spokojnego otrzymało między innymi międzynarodowe przedsiębiorstwo *Interoceanmetal Joint Organization* z siedzibą w Szczecinie.

2. GENEZA KONWENCYJNEGO REŻIMU DNA I PODGLEBIA MÓRZ I OCEANÓW LEŻĄCYCH POZA ZASIĘGIEM JURYSDYKCJI PAŃSTWOWEJ („OBSZARU”)

Bezpośrednim impulsem do podjęcia międzynarodowej współpracy nad stworzeniem prawnomiędzynarodowej regulacji statusu prawnego dna mórz i oceanów leżących poza granicami jurysdykcji państwowej było wystąpienie na forum Pierwszego Komitetu ONZ ambasadora Malty A. Pardo, który w swym *note verbale* z 1967 r. wezwał do ustanowienia nowego międzynarodowego porządku prawnego tych obszarów i uznania ich za *wspólne dziedzictwo ludzkości*¹.

¹Zob. H.M. Nordquis, S.N. Nandan, S. Rosenne, M.W. Lodge, *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982, A Commentary*, vol. VI, 2003, s. 17. Jednakże już kilka miesięcy wcześniej, w lipcu 1967 r. podczas obrad Konferencji Światowego Pokoju Poprzez Prawo (*World Peace Through Law*) przyjęto rezolucję uznającą morze pełne za *wspólne dziedzictwo ludzkości* i wzywającą Zgromadzenie Ogólne ONZ do proklamowania deklaracji, że nieożywione zasoby morza pełnego poza morzem terytorialnym państw nadbrzeżnych oraz dna morskiego pod morzem pełnym poza granicą szelfu kontynentalnego należą do Organizacji Narodów Zjednoczonych, podlegając jej jurysdykcji i kontroli. Rezolucja ta przyczyniła się do wystąpienia przez Maltę w dniu 17.08.1967 r. o włączenie do porządku obrad dwudziestej drugiej sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ dodatkowego punktu odnoszącego się do „deklaracji i traktatu dotyczących zachowania wyłącznie do celów pokojowych dna mórz i oceanów znajdującego się pod morzem poza granicami obecnej jurysdykcji państwowej oraz wykorzystania ich zasobów dla dobra całej ludzkości”.

W załączonym do maltańskiej *note verbale* memorandum stwierdzono potrzebę uznania dna głębokomorskiego za *wspólne dziedzictwo ludzkości* oraz sporządzenia międzynarodowego traktatu, stanowiącego między innymi, że dno głębokomorskie nie podlega jurysdykcji żadnego państwa ani zawłaszczeniu, a jego używanie, włącznie z eksploatacją zasobów, powinno odbywać się w interesie całej ludzkości, w szczególności dla wsparcia rozwoju krajów biedniejszych². Koncepcja *wspólnego dziedzictwa ludzkości* (*common heritage of mankind*) przedstawiona w *note verbale* Malty zakładała między innymi następujące cechy statusu prawnego dna głębokomorskiego i jego zasobów:

- niepodleganie zawłaszczeniu ani rozciągnięciu jurysdykcji przez państwa,
- wykorzystywanie dna głębokomorskiego oraz prowadzenie jego eksploatacji dla interesów całej ludzkości,
- przekazanie zysków finansowych osiągniętych z eksploatacji przede wszystkim na cele rozwoju państw biedniejszych.

Charakterystyczna dla tez zawartych w *note verbale* była obawa o uszczuplenie obszaru dna znajdującego się poza zasięgiem jurysdykcji państwowej jako konsekwencji zgłaszania jednostronnych roszczeń państw nadbrzeżnych usiłujących rozszerzyć swą jurysdykcję na możliwie duże obszary podmorskie. Obawa ta zdawała się być jednym z głównych motywów wystąpienia ambasadora Malty. W momencie bowiem składania przezeń adresu (tj. w roku 1967) niejasna była w prawie międzynarodowym pozycja zewnętrznych granic szelfu kontynentalnego będących jednocześnie granicą jurysdykcji państwowej państw nadbrzeżnych. Przyjęte w konwencji genewskiej z 1958 r. o szelfie kontynentalnym kryterium wyznaczające granicę szelfu na podstawie największej głębokości dna, osiągalnej przy użyciu technologii eksploatacji dna, nie dawało jednoznacznej odpowiedzi, gdzie kończy się jurysdykcja państwa nadbrzeżnego. Istniały poglądy, wedle których owo kryterium eksploatacyjne pozwalało na przesuwanie granicy jurysdykcji państwa nadbrzeżnego w głąb oceanu, idącej w ślad za linią maksymalnego zasięgu operacji eksploatacyjnych wyznaczoną przez aktualny stan technologii górnictwa podmorskiego. Nie bez znaczenia była również obecna w latach 60. XX w. tendencja do podejmowania prób unilateralnego rozszerzania obszarów morskich i podmorskich objętych jurysdykcją państw (tzw. *pełzająca jurysdykcja*, ang. *creeping jurisdiction*). Można sądzić, że intencją autora maltańskiego *note verbale* było zapobieżenie przyszłym próbom państw nadbrzeżnych rozciągnięcia krajowych jurysdykcji na leżące dalej od lądu obszary dna podmorskiego, stąd w maltańskim adresie mowa jest o dnie mórz i oceanów leżących poza *obecnymi* granicami jurysdykcji państwowej (*beyond the limits of present national jurisdiction*)³. Efektem wystąpienia ambasadora Pardo stało się podjęcie przez ZO ONZ jeszcze w tym samym roku rezolucji, w której Zgromadzenie Ogólne uznało

² UN Doc. A/6695, 19 August 1967, 22 GAOR, Annex 1.

³ UN Doc. A/6695, 19 August 1967, 22 GAOR, Annex 1, s. 1.

dno mórz i oceanów, stanowiących „większą część obszaru tej planety”, za przedmiot wspólnego interesu ludzkości (*common interest of mankind*) oraz postanowiło, że eksploracja i inne korzystanie z dna mórz i oceanów wraz z jego podziemiem powinny być prowadzone zgodnie z celami i z zasadami Karty Narodów Zjednoczonych, w interesie utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa i dla dobra całej ludzkości⁴. Na mocy tej rezolucji utworzony został Komitet *Ad Hoc* mający zająć się zbadaniem kwestii pokojowego wykorzystania dna mórz i oceanów poza zasięgiem jurysdykcji państwowej⁵ zastąpiony już w następnym roku przez stały Komitet do spraw pokojowego wykorzystywania dna mórz i oceanów poza zasięgiem jurysdykcji państwowej (zwany Komitetem Dna Morskiego). Zadaniem Komitetu Dna Morskiego było opracowanie zasad i norm prawnych dotyczących użytkowania dna mórz i oceanów i ich podziemia poza zasięgiem jurysdykcji państwowej dla dobra ludzkości⁶.

Przedstawiane na forum Komitetu Dna Morskiego stanowiska poszczególnych delegacji odzwierciedlały znaczące różnice w zapatrywaniach państw na kwestie dotyczące statusu prawnego dna mórz i oceanów poza zasięgiem jurysdykcji państwowej oraz zasad jego wykorzystywania. Szereg delegacji stwierdziło, że w ich mniemaniu tradycyjne koncepcje *res nullius* i *res communis* miały małą wartość praktyczną dla określenia statusu prawnomiędzynarodowego dna morskiego poza zasięgiem jurysdykcji państwowej⁷. Krytyce została poddana teoria okupacji i teoria „jeziora narodowego” (*national lake theory*) – uznano je za pozbawione uzasadnienia prawnego i nie do przyjęcia z politycznego punktu widzenia⁸. Członkowie Komitetu postulowali, by pojęcie *wspólne dziedzictwo ludzkości* stanowiło podstawę do sformułowania dalszych szczegółowych zasad dotyczących dna głębokomorskiego; w konsekwencji zatem wszelkie reguły i zasady odnoszące się do działalności w tym obszarze powinny być oparte na tym pojęciu⁹. Jako elementy tego pojęcia wskazano: 1) pojęcia *trust* i *trustee*, które w przybliżeniu opisać można jako stosunek prawny, w ramach którego pewne dobro przysługujące określonym beneficjentom pozostaje pod zarządem osoby zwanej *trustee*; w tym wypadku dobrem, o którym mowa, jest dno głębokomorskie i jego zasoby, beneficjentem – ludzkość jako całość, a o podmiocie pełniącym funkcję *trustee* miałyby zdecydować nowy reżim prawnomiędzynarodowy dna głębokomorskiego¹⁰, 2) niepodzielność dziedzictwa, 3) regulowanie użytkowania tego dziedzictwa

⁴ Rezolucja 2340 (XXII) z 18.12.1967 r.

⁵ *Ad Hoc* Committee to Study the Peaceful Uses of the Sea-Bed and the Ocean Floor beyond the Limits of National Jurisdiction.

⁶ Ustęp rezolucji 2467 A (XXIII) z 21.12.1968 r.

⁷ H.M. Nordquist, ... , *op. cit.*, s. 24.

⁸ *The Law of the Sea, Concept of the Common Heritage of Mankind, Legislative History of Articles 133 to 150 and 311(6) of the United Nations Convention on the Law of the Sea*, s. 92.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Mogłaby to być organizacja międzynarodowa.

przez społeczność międzynarodową, 4) sprawiedliwe przeznaczenie korzyści uzyskanych z eksploracji, użytkowania i eksploatacji dziedzictwa na rzecz państw rozwijających się w sposób najbardziej właściwy, 5) wolność dostępu i użytkowania dna głębokomorskiego przez wszystkie państwa oraz 6) zasadę pokojowego wykorzystywania dna głębokomorskiego¹¹. Wedle przedstawionego poglądu koncepcja wspólnego dziedzictwa ludzkości implikowała stworzenie międzynarodowego urzędnictwa (instytucji – *an international machinery*), którego funkcją byłoby prowadzenie – w imieniu społeczności międzynarodowej – działalności regulacyjnej i zarządczej w odniesieniu do dna morskiego poza zasięgiem jurysdykcji państwowej¹². Wśród przedstawionych propozycji znalazł się postulat, by w zakresie eksploracji i eksploatacji tych obszarów prawa w stosunku do dna głębokomorskiego zostały przyznane Organizacji Narodów Zjednoczonych¹³.

Z drugiej strony niektóre delegacje wyrażały pogląd, że koncepcja *wspólnego dziedzictwa ludzkości* jest sprzeczna z istniejącymi normami i zasadami prawa międzynarodowego, bądź że jest pozbawiona treści prawnej (*devoid of legal content*)¹⁴. Jako praktyczne rozwiązanie zaproponowano oparcie się na normach Konwencji z 1958 r. o morzu pełnym, a więc zastosowanie do dna głębokomorskiego zasad Konwencji stanowiących, że morze pełne (a zatem i dno pod morzem pełnym) jest otwarte dla wszystkich państw na równych zasadach oraz że żadne państwo nie może skutecznie usiłować poddać jakiegokolwiek jego części swej suwerenności¹⁵. Podkreślono, że problem niezawłaszczalności dna głębokomorskiego¹⁶ z jednej strony oraz jego eksploatacji i wykorzystywania z drugiej strony są dwiema odrębnymi kwestiami i należy do nich podchodzić osobno¹⁷. O ile państwa rozwinięte podnosiły, że uznanie zakazu zawłaszczania dna głębokomorskiego nie jest równoważne z zakazem eksploatacji jego zasobów, stanowisko takie odrzucały państwa rozwijające się, twierdząc, że zasada niezawłaszczalności dna byłaby pozbawiona praktycznego sensu, gdyby oznaczała wolność eksploracji i eksploatacji tych zasobów. Przyjęcie jej przynosiłoby bowiem korzyść jedynie niewielkiej grupie państw posiadających niezbędne środki wymagane do podjęcia działalności wydobywczej, bez „należnej kompensaty na rzecz społeczności międzynarodowej jako całości i państw rozwijających się w szczególności”¹⁸.

¹¹ Por. *The Law of the Sea, ... , op. cit.*, s. 92.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, s. 93. Por. także H. M. Nordquist, ... , *op. cit.*, s. 24.

¹⁵ Por. *The Law of the Sea, op. cit.*, s. 93.

¹⁶ Wskazano na zaakceptowanie zasady niezawłaszczalności na gruncie postanowień Traktatu o przestrzeni kosmicznej z 27.01.1967 r. i w Traktacie Antarktycznym z 1.12.1959 r. Por. *The Law of the Sea, ... , op. cit.*, s. 93.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

W rezultacie prac Komitetu Dna Morskiego sporządzony został projekt deklaracji zasad regulujących międzynarodową współpracę w zakresie eksploracji i wykorzystania dna mórz i oceanów poza zasięgiem jurysdykcji państwowej „odzwierciedlający najwyższy stopień możliwego do osiągnięcia porozumienia”, chociaż jednocześnie „nieprzedstawiający konsensusu wszystkich członków Komitetu”¹⁹. Dzięki temu możliwe stało się poddanie pod obrady Zgromadzenia Ogólnego dokumentu zawierającego kompromisowe postanowienia mające uwzględnić odmienne stanowiska reprezentowane przez państwa rozwinięte z jednej strony i państwa rozwijające się – z drugiej strony.

W dniu 17.12.1970 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło 108 głosami, przy 14 wstrzymujących się, Deklarację zasad dotyczących dna mórz i oceanów oraz jego podziemia poza zasięgiem jurysdykcji państwowej²⁰. Deklaracja zasad zawarła w sobie katalog podstawowych zasad dotyczących nowego prawnomiędzynarodowego reżimu dna głębokomorskiego i jego zasobów. Posługując się bardziej szczegółowym językiem niż nota Malty z 1967 r., Deklaracja zasad wymieniła dno głębokomorskie (*the sea-bed and ocean floor*) wraz z podziemiem (*the subsoil*), zwane łącznie „obszarem” (*area*), oraz jego zasoby (*the resources of the area*), uznając je razem za „wspólne dziedzictwo ludzkości”. Jak stwierdza Deklaracja w swym pierwszym ustępie części operatywnej:

The sea-bed and ocean floor, and the subsoil thereof, beyond the limits of national jurisdiction (hereinafter referred to as the area), as well as the resources of the area, are the common heritage of mankind.

Deklaracja zasad wymieniała między innymi następujące zasady rządzące „obszarem” i jego zasobami:

- Obszar nie może być w żaden sposób zawłaszczony przez państwa i osoby fizyczne lub prawne i żadne państwo nie może zgłaszać roszczeń o objęcie suwerennością ani wykonywać suwerenności bądź praw suwerennych wobec jakiegokolwiek części obszaru (ustęp 2).
- Żadne państwo ani osoba fizyczna lub prawna nie może rościć, wykonywać czy nabywać praw odnośnie do obszaru bądź jego zasobów inaczej niż w zgodzie z międzynarodowym reżimem, jaki ma być ustanowiony, oraz z Deklaracją Zasad (ustęp 3).
- Wszelka działalność obejmująca eksplorację i eksploatację zasobów obszaru oraz wszystkie inne związane z nimi działania regulowane będą przez międzynarodowy reżim, jaki ma być ustanowiony (ustęp 4).
- Obszar powinien być otwarty do korzystania wyłącznie w celach pokojowych dla wszystkich państw, czy to nadbrzeżnych, czy to śródlądowych,

¹⁹ A/C.1/L.542.

²⁰ GA res.2749 (XXV).

bez dyskryminacji, zgodnie z międzynarodowym reżimem, jaki ma być ustanowiony (ustęp 5).

- Postępowanie państw w obszarze powinno być zgodne ze stosownymi zasadami i regułami prawa międzynarodowego, włącznie z Kartą Narodów Zjednoczonych oraz Deklaracją Zasad prawa międzynarodowego dotyczącą przyjaznych stosunków i współpracy pomiędzy państwami zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych (rezolucja 2625 (XXV)), w interesie utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz wspierania współpracy międzynarodowej i wzajemnego zrozumienia (ustęp 6).
- Eksploracja obszaru i eksploatacja jego zasobów powinna być prowadzona dla dobra ludzkości jako całości, niezależnie od geograficznego położenia państw, czy to śródlądowych, czy to nadbrzeżnych, ze szczególnym uwzględnieniem interesów i potrzeb państw rozwijających się (ustęp 7).
- Na podstawie zasad Deklaracji na mocy międzynarodowego traktatu powinien być ustanowiony międzynarodowy reżim regulujący sprawy obszaru i jego zasobów, przewidujący stworzenie międzynarodowego mechanizmu realizującego jego postanowienia. Reżim ten powinien przewidywać między innymi uporządkowane i bezpieczne zagospodarowywanie, a także racjonalne zarządzanie obszarem i jego zasobami, rozszerzanie możliwości ich wykorzystywania oraz zapewniać sprawiedliwy udział państwa w uzyskiwanych z nich korzyściach, biorąc pod szczególną uwagę interesy i potrzeby państw rozwijających się, czy to śródlądowych, czy nadbrzeżnych (ustęp 9).
- Państwa powinny popierać współpracę międzynarodową w zakresie badań naukowych wyłącznie w celach pokojowych.
- Postanowienia Deklaracji nie naruszają statusu prawnego wód pokrywających obszar ani przestrzeni powietrznej nad tymi wodami.

Deklaracja zasad była pierwszym oficjalnym dokumentem międzynarodowym, stawiającym na płaszczyźnie międzynarodowej konkretne zasady, wywodzące się z koncepcji wspólnego dziedzictwa ludzkości. Stanowiły one pierwszą, jeszcze dość ogólną, propozycję uregulowania statusu prawnomiędzynarodowego dna głębokomorskiego i jego zasobów. Jak stwierdził ówczesny przewodniczący Komitetu Dna Morskiego Amerasinghe, Deklaracja zasad była pierwszym dokumentem międzynarodowym, w którym użyte zostało pojęcie *wspólnego dziedzictwa ludzkości*²¹.

Chociaż – tak jak i inne rezolucje Zgromadzenia ONZ – Deklaracja zasad nie stanowiła źródła prawa międzynarodowego²², tym niemniej stała się ona silnym impulsem do dalszego procesu tworzenia międzynarodowego reżimu

²¹ Zob. W. Góralczyk, [w:] *Aktualne problemy prawa morza*, Gdańsk 1976, s. 207.

²² Co wynika z Karty Narodów Zjednoczonych, zob. W. Czaplinski, A. Wyrozumski, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1999, s. 104, Nb 119.

prawnego dna głębokomorskiego, a w szczególności reżimu prawnego górnictwa jego zasobów²³. Jak podkreślił Brown:

On the other hand, the Declaration of Principles was a much more important instrument than the Moratorium Resolution, in the sense that it clearly had a number of features which gave it the potential to constitute a significant part of a wider law-creating process. (...) Although incapable of creating binding legal rules in itself, as a General Assembly resolution, it did therefore nonetheless provide an eminently suitable basis for the generation of legally binding rules through a broader process²⁴.

O znaczeniu Deklaracji zasad w rozwoju nowego międzynarodowego prawa dna głębokomorskiego świadczy fakt, że większość zasad sformułowanych w Deklaracji znalazła swoje miejsce w części XI Konwencji, która recypowała te zasady, nadając im rangę norm podstawowych²⁵.

W tym samym dniu, w którym uchwalona została Deklaracja zasad, Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło rezolucję w sprawie zwołania w 1973 r. III Konferencji Prawa Morza²⁶. Prace III Konferencji Prawa Morza trwały 9 lat: od 1973 do 1982 r. Podobnie jak to miało miejsce w okresie działania Komitetu Dna Morskiego, podczas prac Konferencji silnie zarysował się antagonizm pomiędzy państwami rozwijającymi się a państwami rozwiniętymi. Aż do końca Konferencji nie udało się usunąć sprzeczności pomiędzy reprezentowanymi przez te dwie grupy państw koncepcjami reżimu prawnego Obszaru i eksploatacji jego zasobów.

Po 9 latach prac Konferencji, w dniu 10.12.1982 r. większością głosów państw rozwijających się doszło do przyjęcia Konwencji, która w sposób restrykcyjny regulowała działalność eksploracyjną i eksploatacyjną w obszarze dna głębokomorskiego. Postanowienia Konwencji wprowadzały daleko idące ograniczenia dostępu do prowadzenia tej działalności przez państwa i innych inwestorów, poddając go pełnej kontroli sprawowanej przez Organizację Dna Morskiego – organizację, która miała być zdominowana przez będące w przytłaczającej większości państwa rozwijające się. Było rzeczą paradoksalną, że Konwencja oddawała wpływ na decyzje Organizacji w ręce tych państw, które nie były zdolne do podejmowania działalności znajdujących się pod kontrolą tejże Organizacji. Konsekwencją przyjętych przez Konwencję uregulowań było podjęcie przez państwa rozwinięte, które były zaangażowane (lub zdolne do zaangażowania się) w działalność górnictwem w obszarze dna głębokomorskiego (w Obszarze), decyzji o niewiązaniu się Konwencją. Istotny wpływ na przebieg negocjacji w końcowej fazie prac III Konferencji Prawa

²³ Por. J. Symonides, *Nowe prawo morza*, Warszawa 1986, s. 376 i nast.

²⁴ E.D. Brown, *Sea-Bed Energy and Minerals: The International Legal Regime*, vol. 2 Sea-Bed Mining, 2001, s. 31.

²⁵ Zob. też H.M. Nordquist, ..., *op. cit.*, s. 29.

²⁶ Rezolucja 2750 C (XXV) z 17.12.1970 r.

Morza miały działania kilku (sześciu) państw zachodnich²⁷, które na początku lat 80. XX w. przyjęły krajowe regulacje obejmujące ochroną prawną inwestycje wydobywcze poczynione w Obszarze przez swych obywateli i przedsiębiorstwa. Ustawy te dozwalały krajowym inwestorom na podejmowanie działalności eksploracyjnej i eksploatacyjnej na dnie głębokomorskim na podstawie licencji wydanej przez państwo, a jednocześnie uznawały na zasadzie wzajemności podobne prawa obywateli innych państw wynikające z podobnych licencji wydanych przez te inne państwa²⁸. Ponadto, na podstawie szeregu wielostronnych umów i porozumień zawartych pomiędzy sobą i mających na celu zapobieganie i rozwiązywanie konfliktów dotyczących prowadzenia przez ich obywateli działalności wydobywczej w obszarze dna głębokomorskiego, każde z państw-stron zobowiązywało się respektować zasadę niedopuszczania do wydawania licencji na prowadzenie działalności w obszarach, względem których były już zgłaszane wcześniejsze roszczenia, bądź które były już objęte licencją wydaną przez drugie państwo na rzecz innego podmiotu (*reciprocating State regime*)²⁹. Państwa te, tworząc i uczestnicząc w *reciprocating State regime*, utrzymywały od samego początku, że reżim ten jest tymczasowy i że nie narusza on powszechnie uznawanej zasady niepodlegania dna morskiego i oceanicznego (i jego zasobów) poza zasięgiem jurysdykcji państwowej, suwerenności ani prawom suwerennym³⁰. Deklarowały one, że będą one gotowe związać się zasadami wypływającymi z koncepcji wspólnego dziedzictwa ludzkości w momencie, kiedy zasady te zostaną określone w traktacie międzynarodowym, który zyska powszechne poparcie. Do tego czasu, zdaniem tych państw, działalność wydobywczą na dnie głębokomorskim (Obszarze) jest dozwolona każdemu jako jedna z wolności morza pełnego i stanu tego nie zmieniają przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne ONZ rezolucje dotyczące zasad postępowania w Obszarze, w szczególności Deklaracja zasad, ani tym bardziej rezolucja *moratorium*³¹, jako że akty te nie mają mocy wiążącej³². W przeciwieństwie do reżimu ustanowionego przez Konwencję z 1982 r. *reciprocating State regime* przewidywał korzystne dla inwestorów warunki prowadzenia działalności wydobywczej w obszarze dna mórz i oceanów poza

²⁷ Były to: USA, RFN, Włochy, Wielka Brytania, Japonia i Francja.

²⁸ USA, RFN, Włochy, Wielka Brytania, Japonia i Francja.

²⁹ Por. H.M. Nordquist, ... , *op. cit.*, s. 53. Więcej o *reciprocating State regime* pisze Brown, zob. E.D. Brown, *op. cit.*, s. 244 i nast.

³⁰ H.M. Nordquist, ... , *op. cit.*, s. 53; E.D. Brown, *op. cit.*, s. 244 i nast.

³¹ Rezolucja 2574 D (XXIV), Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 15.12.1969 r. Rezolucja *moratorium* została przyjęta 62 głosami przy 28 głosach przeciwnych i 28 głosach wstrzymujących się. Nie można więc było mówić o powszechnym poparciu dla jej postanowień. Rezolucja zobowiązywała państwa do powstrzymania się od podejmowania działalności eksploatacyjnej na dnie mórz i oceanów poza zasięgiem jurysdykcji państwowej aż do czasu ustanowienia nowego międzynarodowego porządku prawnego, a także stwierdzała, że wszelkie roszczenia do tych obszarów i ich zasobów nie będą uznawane.

³² H.M. Nordquist, ... , *op. cit.*, s. 53; E.D. Brown, *op. cit.*, s. 27 i nast.

zasięgiem jurysdykcji państwowej³³. Regulacje te nie przewidywały żadnych rozwiązań podobnych do systemu *site banking* przyjętego przez Konwencję, nie narzucały limitów produkcyjnych ani przymusowego przekazywania technologii. Z drugiej strony zobowiązywały licencjobiorców do dokonywania określonych okresowych inwestycji w zakresie eksploracji dna głębokomorskiego, nakładały podatki (jednakże znacznie niższe od tych, które przewidywała Konwencja z 1982 r.) oraz stanowiły, że część dochodów uzyskanych z działalności wydobywczej zostaje przeznaczona na potrzeby funduszu, poprzez który dystrybuowane miały być korzyści pochodzące ze *wspólnego dziedzictwa (common heritage)* na rzecz ludzkości³⁴. Mimo zawartego w systemie *reciprocating State regime* elementu redystrybucji dóbr uzyskanych z działalności górniczej, stanowiącego refleks ujętego w Deklaracji zasad postulatu prowadzenia działalności w Obszarze dla dobra całej ludzkości, system ten spotkał się ze sprzeciwem państw rozwijających się tworzących tzw. Grupę 77, a także ze strony Związku Sowieckiego i Chin, które utrzymywały, że jednostronne akty państw uczestniczących w *reciprocating State regime* nie mogą być uznane za ważne w świetle prawa międzynarodowego, a w konsekwencji nie stanowią podstawy do nabycia żadnych praw³⁵.

Przewaga głosów państw rozwijających się na III Konferencji Prawa Morza pozwoliła państwom tym wywierać przemożny wpływ na rozwiązania przyjmowane w toku prac nad przyszłą Konwencją o Prawie Morza. Jak należało się spodziewać, wynik prac Konferencji przyjął postać Konwencji, której zapisy odzwierciedlały interesy tych państw w stopniu nieproporcjonalnym do roli, jaką one odegrały bądź kiedykolwiek mogły odegrać w dziedzinie górnictwa głębokomorskiego. Brak gotowości do uwzględnienia interesów państw rozwiniętych doprowadził do tego, że Konwencja z 1982 r. nie została powszechnie zaakceptowana. W konsekwencji zaś koncepcja *wspólnego dziedzictwa ludzkości* nie przeistoczyła się w zasadę prawa międzynarodowego, zdolną do zastąpienia tradycyjnej zasady wolności morza pełnego w obszarach głębokomorskich.

³³ Zob. np. amerykański *Deep Seabed Hard Minerals Resources Act*, 1980, XIX ILM (1980), s.1003; niemiecka ustawa o tymczasowym uregulowaniu górnictwa na głębokim dnie morza z 1980 r., *Bundesgesetzblatt*, Teil 1, 9080, No 50, z 22.08.1980 r., s. 1457; brytyjski *Deep Sea Mining (Temporary Provisions) Act* 1981, s. 1217.

³⁴ H.M. Nordquist, ..., *op. cit.*, s. 53.

³⁵ *Ibidem*, s. 54. Przyjęcie przez USA *Deep Seabed Hard Mineral Resources Act* z 1980 r. i uczestniczenie wraz z innymi państwami zachodnimi w *reciprocating State regime* przyczyniło się do tego, że wszelkie próby udzielenia jakichkolwiek koncesji na rzecz tych państw w ramach negocjacji toczonych podczas III Konferencji Prawa Morza spotykały się ze sprzeciwem państw rozwijających się z Grupy 77. Krytykując *reciprocating State regime* jako sprzeczny z zasadą WDL (choć legislacje krajowe tworzące ten reżim nieraz odwoływały się do pojęcia WDL), państwa rozwijające się żądały zbyt wiele, by było możliwe osiągnięcie porozumienia.

Brak poparcia państw rozwiniętych dla modelu górnictwa głębokomorskiego przyjętego przez Konwencję z 1982 r., rodził konsekwencje, które były szczególnie niepokojące z punktu widzenia państw rozwijających się. Przede wszystkim konwencyjny model systemu górnictwa nie miał żadnych widoków na funkcjonowanie bez kosztownych i zaawansowanych technologicznie inwestycji, na poniesienie których stać było tylko państwa rozwinięte. Po drugie, niezadowolenie państw rozwiniętych z rozwiązań przyjętych w części XI Konwencji oznaczało, że prowadzona przez nie działalność w Obszarze pozostanie poza systemem Konwencji (także w ramach *reciprocating States regime*)³⁶, a więc poza wpływem państw rozwijających się będących członkami Organizacji Dna Morskiego. Wreszcie istotnym problemem były koszty funkcjonowania Organizacji³⁷, których ciężar – z uwagi na nieobecność państw rozwiniętych – spadłby w całości na barki państw rozwijających się³⁸.

Powodem przyjęcia przez państwa Grupy 77 ugodowej postawy – oprócz powyższych – stały się także zmiany polityczne i gospodarcze, jakie miały miejsce na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku³⁹. Rozpad Związku Sowieckiego i całego bloku państw socjalistycznych oznaczał bankructwo socjalistycznego modelu ekonomii, opartego na centralnym sterowaniu gospodarką. W obliczu pogarszających się perspektyw na podjęcie eksploatacji zasobów Obszaru państwa rozwijające się zrewidowały swoje nieprzejednane dotąd stanowisko w sprawie międzynarodowego reżimu eksploatacji bogactw mineralnych Obszaru. Pierwsze konsultacje rozpoczęły się w 1990 r. i trwały przez cztery lata, a ich zwieńczeniem było przyjęcie w dniu 28.07.1994 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ rezolucji⁴⁰ dotyczącej Porozumienia w sprawie implementacji części XI Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza z dnia 10.12.1982 r. („Porozumienie Nowojorskie”)⁴¹. Mimo że formalnie zwane porozumieniem implementującym⁴² przepisy części XI Konwencji, w istocie Porozumienie Nowojorskie dokonało głębokich zmian⁴³

³⁶ E. D. Brown, *op. cit.*, s. 6.

³⁷ Na nadmierne koszty funkcjonowania konwencyjnego systemu eksploatacji zasobów wskazywano w literaturze, zob. A. A. Sagararian, *Excision of the Deep Seabed Mining Provisions from the 1982 Law of the Sea Convention: Reappraising the Principle of Treaty's Integrity under the New Realities*, [w:] *Freedom for the Seas in the 21st Century* (J.M. Van Dyke, D. Zaelke, G. Hewison eds.), Washington D.C., Covelo 1993, s. 381,

³⁸ E. D. Brown, *op. cit.*, s. 8.

³⁹ H.M. Nordquist, ... , *op. cit.*, s. 57.

⁴⁰ Rezolucja 48/263 – A/48/L.60,

⁴¹ *Agreement relating to the Implementation of Part XI of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982*. Tekst Porozumienia stanowi załącznik do rezolucji. Zob. polski oficjalny tekst Porozumienia: Dz.U. z 2002 r., Nr 59, poz. 543, załącznik.

⁴² Pełny tytuł rezolucji 48/263 z 28.07.1994 r. brzmi: Porozumienie w sprawie implementacji części XI Konwencji Organizacji Narodów Zjednoczonych o Prawie Morza z 10.12.1982 r.

⁴³ E. D. Brown, *op. cit.*, s. 46.

porządku prawnego eksploracji i eksploatacji zasobów Obszaru⁴⁴. Zmiany wprowadzone przez Porozumienie, w szczególności uchylenie zobowiązania państw–stron do przekazywania Organizacji technologii służącej do prowadzenia działalności górniczej w Obszarze, czy zniesienie limitów produkcyjnych oraz zlikwidowanie instytucji zezwoleń produkcyjnych i związanej z nią selekcji wnioskodawców, doprowadziły do otwarcia dostępu do działalności w Obszarze, przeobrażając jednocześnie treść zasady wspólnego dziedzictwa ludzkości (WDL) w jej konwencyjnym ujęciu. Zdaniem Browna zmiany wprowadzone przez Porozumienie spowodowały wręcz erozję konwencyjnego *wspólnego dziedzictwa ludzkości* z 1982 r.⁴⁵. Metoda użyta w Porozumieniu polegała na modyfikacji norm szczegółowych, bez dokonywania zmian artykułów Konwencji zawierających tak zwane „zasady rządzące Obszarem”, czyli podstawowe zasady reżimu Obszaru i wykorzystywania jego zasobów⁴⁶, którym przypisuje się rolę wykładni treści koncepcji WDL⁴⁷. Wraz z wejściem w życie Porozumienia dobiegł końca zasadniczy etap tworzenia nowego międzynarodowego porządku prawnego Obszaru i jego zasobów. Ze swej natury system prawny górnictwa głębokomorskiego jest systemem dynamicznym, rozwijającym się. Przesądza o tym prawotwórcza władza Organizacji Dna Morskiego, która wyposażona została⁴⁸ w prawo do wydawania *zasad, przepisów i procedur* regulujących prowadzenie eksploracji i eksploatacji zasobów Obszaru. Oznacza to, że rozwój konwencyjnego reżimu działalności w Obszarze będzie się zatem odbywać wraz ze stanowieniem przez Organizację nowych regulacji dotyczących kolejnych kategorii zasobów.

3. DZIAŁALNOŚĆ W OBSZARZE JAKO PRZEDMIOT REGULACJI KONWENCJI O PRAWIE MORZA

Poprzez „działalność w Obszarze” Konwencja rozumie eksplorację (badanie) i eksploatację zasobów Obszaru⁴⁹, czyli „dna i podziemia mórz i oceanów leżących poza zasięgiem jurysdykcji państwowej”⁵⁰.

⁴⁴ Oraz związanych z nią załączników: III i IV.

⁴⁵ E. D. Brown, *op. cit.*, s. 16.

⁴⁶ Art. 136–149 zawarte w rozdziale „Zasady rządzące Obszarem” (*Principles governing the Area*).

⁴⁷ Zob. H. M. Nordquist, ..., *op. cit.*, s. 99; E. D. Brown, *op. cit.*, s. 50.

⁴⁸ Art. 160 ust. 2 lit. f (ii); art. 162 ust. 2 lit. o (ii) Konwencji wraz z art. 17 aneksu III do Konwencji, a także ust. 5 lit. f rozdziału 1 załącznika do Porozumienia (*Koszty w odniesieniu do państw oraz postanowienia instytucjonalne*).

⁴⁹ *Scil.* „wszelką działalność w zakresie badania i eksploatacji zasobów Obszaru” – art. 1 ust. 1 pkt. 3 Konwencji.

⁵⁰ Art. 1 ust. 1 pkt 1 Konwencji.

Normy prawne tworzące porządek prawny eksploracji i eksploatacji zasobów Obszaru (*działalności w Obszarze*) zawarte zostały w części XI Konwencji oraz aneksach: III i IV do Konwencji, w Załączniku do Porozumienia oraz tzw. *zasadach, przepisach i procedurach* wydawanych przez Międzynarodową Organizację Dna Morskiego (*International Sea-Bed Authority*) na mocy upoważnienia zawartego w Konwencji (tzw. *Kodeksy wydobywcze*). Pierwszy *Kodeks wydobywczy*⁵¹ – regulujący jedynie fazę eksploracji (badań) koncentracji polimetalicznych został przyjęty przez Radę Międzynarodowej Organizacji Dna Morskiego („Organizacja”) w dniu 13.07.2000 r. i tego samego dnia zatwierdzony przez Zgromadzenie Organizacji. Obecnie trwają prace nad kolejnym *Kodeksem wydobywczym*, dotyczącym poszukiwania i eksploracji siarczków polimetalicznych i kobaltońskich naskorupień manganowych w Obszarze⁵².

Konwencyjny system prawny górnictwa głębokomorskiego jest zatem interesującym przykładem systemu, który składa się z dwóch zasadniczych elementów. Pierwszy z nich tworzą normy inkorporowane w Konwencji (część XI Konwencji oraz aneks III i IV). Wśród nich szczególną rolę odgrywają *zasady prawne*, o których mowa w rozdziale 2 części XI Konwencji⁵³. Normy te tworzą trwałą i co najważniejsze – nienaruszalną – podstawę reżimu prawnego *działalności w Obszarze*, nadając mu charakterystyczne cechy wypływające z koncepcji *wspólnego dziedzictwa ludzkości*. Drugi człon konwencyjnego systemu normatywnego stanowi prawo stanowione przez Organizację (wspomniane wyżej *zasady, przepisy i procedury*) działającą na mocy upoważnienia udzielonego przez Konwencję⁵⁴. Regulacje Organizacji stanowią bardzo ważny element reżimu prawnego górnictwa w Obszarze. Chociaż normy zawarte w *zasadach, przepisach i procedurach* są postawione niżej w hierarchii od norm konwencyjnych (Konwencja nie odeszła od zasady prymatu woli państw jako źródła wiążących je norm prawa międzynarodowego), tym niemniej odgrywają niezwykle istotną rolę jako normy współtworzące konwencyjny reżim działalności w Obszarze. Właśnie regulacje wydawane przez Organizację (*Kodeksy wydobywcze*) określają szczegółowo warunki podejmowania przez zainteresowanych inwestorów poszukiwań i działalności w Obszarze⁵⁵. W granicach wynikających z norm Konwencji Organizacja ma pełną swobodę w stanowieniu prawa wtórnego; nałożone na nią ograniczenia mają bądź charakter ogólny, gdyż wynikają z *zasad rządzących Obszarem*, bądź przyjmują postać nielicznych

⁵¹ *Regulations on prospecting and exploration for polymetallic nodules in the Area*, ISBA/6/A/18.

⁵² *Draft regulations on prospecting and exploration for polymetallic sulphides and cobalt-rich ferromanganese crusts in the Area*, ISBA/10/C/WP.1.

⁵³ Tytuł rozdz. 2 brzmi: „Zasady rządzące Obszarem”.

⁵⁴ Zob. art. 137 ust. 2 zdanie trzecie *in fine*; art. 153 ust. 1 *in fine*; art. 160 ust. 2 lit. f (ii); art. 162 ust. 2 lit. o (ii); art. 3 ust. 3 aneksu III; art. 4 ust. 1 aneksu III; art. 17 aneksu III.

⁵⁵ Por. art. 160 ust. 2 lit. f (ii), art. 162 ust. 2 lit. o (ii) Konwencji, rozdz. 1 ust. 5 lit. f załącznika do Porozumienia oraz art. 17 aneksu III do Konwencji.

dyrektyw mających zastosowanie przy wydawaniu *Kodeksów wydobywczych*⁵⁶ i których wpływ na swobodę „normotwórczą” Organizacji wydaje się ograniczony. Co istotne, z uwagi na niekompletność regulacji części XI Konwencji i aneksu III, która dotyczy jedynie eksploracji i eksploatacji jednej kategorii zasobów – konkrekcji polimetalicznych⁵⁷ – prawo wtórne, w miarę upływu czasu i poddawania uregulowaniom Organizacji kolejnych obszarów i kolejnych kategorii zasobów⁵⁸ Obszaru, będzie stanowić dominującą część korpusu porządku prawnego działalności w Obszarze.

Należy również zwrócić uwagę na to, że reżim działalności w Obszarze, skonstruowany z myślą o eksploracji i eksploatacji konkrekcji polimetalicznych, dopasowany został do charakterystycznych cech morfologicznych tych zasobów. Wydobywanie rozrzuconych po dnie Obszaru konkrekcji polimetalicznych jest względnie łatwym przedsięwzięciem, jeżeli porównać je do eksploatacji siarczków polimetalicznych i kobaltośnych naskorupień manganowych, które przed ich wydobywaniem wymagają skomplikowanych operacji oddzielających je od podłoża.

Kierując się powyższymi względami, w ramach prac nad nowym *Kodeksem wydobywczym* poddano w wątpliwość możliwość stosowania konwencyjnego systemu rezerwacji działek do wydobywania siarczków polimetalicznych i kobaltośnych naskorupień manganowych. Projekt nowego *Kodeksu wydobywczego* przewiduje możliwość zastąpienia rezerwacji działek przez udział Przedsiębiorstwa w przedsięwzięciach podejmowanych przez prywatnych inwestorów (*equity participation, joint venture* czy *production sharing*). Zarysowuje się zatem tendencja do „poprawiania” i modyfikacji reguł konwencyjnych przez postanowienia prawa wtórnego Organizacji.

3.1. ZASADY RZĄDZĄCE OBSZAREM

Wyróżnienie *zasad* spośród norm Konwencji ułatwia systematyka części XI Konwencji, której rozdział drugi wymienia niemal wszystkie *zasady rządzące Obszarem*⁵⁹. Poza nim znajdują się jeszcze co najmniej dwie normy, które należy zaliczyć do zasad rządzących Obszarem i działalnością w Obszarze. Pierwsza z tych norm jest zawarta w art. 135, stanowiącym, że status prawny Obszaru i jego zasobów nie naruszają statusu prawnego wód znajdujących się nad Obszarem, ani przestrzeni powietrznej pokrywającej te wody (zasada nienaruszania statusu prawnego morza pełnego nad Obszarem ani przestrzeni powietrznej pokrywającej morze pełne). Druga – w art. 150 lit. g *in fine*

⁵⁶ Zob. art. 17 ust. 2 aneksu III Konwencji.

⁵⁷ Por. E. D. Brown, *op. cit.*, s. 53.

⁵⁸ Na przykład wspomniane już siarczki polimetaliczne i kobaltośne naskorupienia manganowe.

⁵⁹ Art. 136 do 149 Konwencji.

statuującym zasadę demonopolizacji działalności w Obszarze. Choć tej ostatniej normy nie znajdziemy wśród zasad wymienionych w rozdziale drugim części XI, przynależna jej ranga *zasady* wynika w sposób oczywisty z przepisów Konwencji dotyczących zapobiegania zmonopolizowaniu działalności w Obszarze. Niedopuszczenie do monopolizacji działalności w Obszarze stanowi jedną z dyrektyw składających się na politykę związaną z działalnością w Obszarze, o której Konwencja mówi w art. 150. Demonopolizacja działalności w Obszarze jest jedną z najważniejszych dyrektyw tej polityki, w sposób wyraźny odróżniającej status prawny Obszaru od statutu prawnego morza pełnego, poddanego zasadzie wolności morza pełnego.

Zbiór *zasad* przedstawia się następująco:

- zasadą pierwszą i najważniejszą – mającą w istocie naturę metazasady, z niej bowiem wynikają pozostałe zasady – jest uznanie Obszaru i jego zasobów za wspólne dziedzictwo ludzkości (art. 136)⁶⁰. Brzmienie art. 136 Konwencji jest lakoniczne („Obszar i jego zasoby stanowią wspólne dziedzictwo ludzkości”) i nie wyjaśnia pojęcia *wspólnego dziedzictwa ludzkości*. Jego znaczenie oddaje do pewnego stopnia zapis art. 137 ust. 2 zdanie pierwsze *in principio* stwierdzający, że zasoby Obszaru przynależą do ludzkości jako całości⁶¹. Treść tego pojęcia należy zatem odnaleźć w kolejnych zasadach prawnych regulujących status prawny Obszaru i jego zasobów;
- zasada niedopuszczalności zgłaszania roszczeń i obejmowania Obszaru i jego zasobów suwerennością bądź prawami suwerennymi, a także zawłaszczania Obszaru (zamieszczona w art. 137 ust. 1);
- zasada międzynarodowego zarządu zasobami Obszaru przez Międzynarodową Organizację Dna Morskiego, której zadaniem jest działanie w imieniu ludzkości jako beneficjenta praw do zasobów (art. 137 ust. 2 zdanie pierwsze). Konsekwencją tej zasady oraz zasady wspólnego dziedzictwa ludzkości jest nałożenie szczególnych rygorów na obrót i nabywanie praw do minerałów wydobytych z Obszaru i wyłączenie możliwości zgłaszania roszczeń i nabywania praw wobec minerałów inaczej niż zgodnie z regulacjami Konwencji (art. 137 ust. 2 i 3);
- ogólne postępowanie państw w stosunku do Obszaru (art. 138);
- zapewnienie przez państwa-strony i przez organizacje międzynarodowe przestrzegania postanowień Konwencji dotyczących działalności w Obszarze przez te państwa, organizacje i podmioty tym państwom przynależne lub

⁶⁰ Zob. H. M. Nordquist, ... , *op. cit.*, s. 99.

⁶¹ Jak stwierdził Wolfrum: „Konsequente Folge des Grundsatzes, daß der Meeresboden sowie sein Untergrund und die dort lagernden Ressourcen als *common heritage of mankind* anzusehen sind, ist die Forderung, daß die Erforschung dieses Gebietes und die Ausbeutung seiner Ressourcen im Interesse der gesamten Menschheit erfolgt” – R. Wolfrum, *Die Internationalisierung staatsfreier Räume*, 1984, s. 347.

przez nie kontrolowane oraz odpowiedzialność za szkodę wynikłą z tej działalności (art. 139);

- prowadzenie działalności w Obszarze, tj. badania (eksploracji) i wydobywania (eksploatacji) zasobów dla korzyści ludzkości jako całości, ze szczególnym uwzględnieniem interesów państw rozwijających się i narodów, które nie uzyskały pełnej niepodległości lub innego autonomicznego statusu, uznanego przez Narody Zjednoczone (art. 140 ust. 1).

Z tej zasady, nakazującej szczególnie wzgląd na interesy państw rozwijających się, Konwencja wywodzi poniższe postulaty:

- podział finansowych korzyści uzyskanych z działalności w Obszarze (art. 140 ust. 2),
- nakaz popierania efektywnego udziału państw rozwijających się w działalności w Obszarze (art. 148), czego wyrazem jest:
 - wprowadzenie przez Konwencję instytucji działek zarezerwowanych (art. 8 i 9 aneksu III do Konwencji),
 - postulat podejmowania działań mających na celu udostępnianie państwom rozwijającym się technologii wykorzystywanej w górnictwie głębokomorskim (art. 144);
- wolny dostęp do Obszaru dla wszystkich państw oraz dopuszczalność dostępu wyłącznie w celach pokojowych (art. 141);
- poszanowanie praw i uzasadnionych interesów państw nadbrzeżnych (art. 142);
- wolność prowadzenia badań naukowych w Obszarze (art. 143);
- ochrona naturalnego środowiska morskiego przed szkodliwym wpływem działalności prowadzonej w Obszarze (art. 145);
- ochrona życia ludzkiego (art. 146);
- koordynacja działalności w Obszarze z innymi rodzajami działalności prowadzonej w środowisku morskim, w szczególności wynikającymi z zasady swobody morza pełnego (art. 147). Zasada ta wiąże się z normą zawartą w rozdziale pierwszym (*Postanowienia ogólne*) części XI Konwencji stwierdzającą:
 - nienaruszalność statusu morza pełnego pokrywającego Obszar i przestrzeni powietrznej nad morzem pełnym (art. 135),
 - zapobieganie zmonopolizowaniu działalności w Obszarze (art. 150 lit. g *in fine*),
 - zachowanie i wykorzystanie dla dobra ludzkości obiektów archeologicznych i historycznych, znalezionych w Obszarze (art. 149).

Nadrzędna pozycja *zasad rządzących Obszarem* względem innych norm Konwencji wynika zarówno stąd, że tworzą one fundament reżimu działalności w Obszarze, jak i stąd, że Konwencja wyłącza możliwość ich uchylenia. O ile bowiem art. 314 Konwencji przewiduje procedurę wprowadzenia poprawek

do postanowień Konwencji dotyczących działalności w Obszarze, to niedopuszczalne jest zniesienie tych norm, które stanowią *zasady rządzące Obszarem*. Nienaruszalność *zasad* potwierdzona została przez Porozumienie Nowojorskie, które wyraźnie stwierdza, że *zasady* te „zachowuje się”⁶².

3.2. DOSTĘP DO ZASOBÓW OBSZARU

Jądro konwencyjnego systemu prawnego górnictwa w Obszarze stanowią przepisy art. 153 ust. 2 Konwencji oraz art. 8 aneksu III Konwencji. Pierwszy z powyższych artykułów powołuje do życia „system równoległy” eksploracji i eksploatacji zasobów Obszaru (*parallel system*), drugi zaś tworzy szczególny model dostępu do prowadzenia działalności w Obszarze, przybierający postać tzw. systemu rezerwacji działek (*site banking system*).

3.2.1. System równoległy

System równoległy przewiduje, że działalność w Obszarze (eksploracja Obszaru i eksploatacja jego zasobów) prowadzona jest zarówno przez Organizację Dna Morskiego – działającą za pośrednictwem swego organu: Przedsiębiorstwa zwanego także przemysłowym ramieniem Organizacji – jak również przez państwa-strony Konwencji lub podmioty, za które państwa te poręczyły. „Równoległe” prowadzenie działalności w Obszarze wiąże się z istnieniem pod rządami Konwencji różnych kategorii inwestorów, jacy mogą być zaangażowani w eksplorację i eksploatację zasobów Obszaru. Art. 153 ust. 2 wymienia następujące podmioty, którym Konwencja przyznaje prawo do prowadzenia działalności w Obszarze:

- Organizację działającą poprzez swój organ, którym jest Przedsiębiorstwo,
- państwa-strony Konwencji, a także przedsiębiorstwa państwowe, osoby fizyczne lub prawne, mające przynależność państwową państw-stron lub znajdujące się pod efektywną kontrolą tych państw, ich obywateli albo grupę wyżej wymienionych podmiotów, jeżeli mają poręczenie państw-stron oraz spełniają warunki określone w Konwencji.

Spośród powyższych podmiotów, które mogą prowadzić działalność w Obszarze, uprzywilejowaną pozycję Konwencja przyznaje Organizacji. Szczególny charakter stanowiska Organizacji wynika z tego, że Organizacja występuje jednocześnie w charakterze: 1) organu organizującego i kontrolującego działalność w Obszarze⁶³ oraz 2) podmiotu prowadzącego tę działalność (poprzez

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Art. 153, ust. 1.

Przedsiębiorstwo)⁶⁴. Tymczasem państwa-strony oraz inne podmioty dopuszczone do działalności w Obszarze na podstawie art. 153 ust. 2 lit. b znajdują się w sytuacji adresata władczych rozstrzygnięć podejmowanych przez Organizację, będącą jednocześnie podmiotem potencjalnie z nimi konkurującym na polu górnictwa głębokomorskiego.

3.2.2. System rezerwacji działek

System rezerwacji działek dna głębokomorskiego (*site banking*) jest odzwierciedleniem przyjętej przez Konwencję filozofii realizowania koncepcji WDL poprzez zasadę prowadzenia działalności w Obszarze dla dobra ludzkości jako całości (ze szczególnym uwzględnieniem interesów i potrzeb państw rozwijających się⁶⁵), a w szczególności przez będące względem niej pochodnymi zasady:

- popierania aktywnego udziału państw rozwijających się w prowadzeniu działalności w Obszarze (art. 148)⁶⁶,
- międzynarodowego zarządu Obszarem⁶⁷, którego formę stanowi także prowadzenie działalności w Obszarze bezpośrednio przez Organizację⁶⁸.

Rezerwacja działek stanowi pochodną systemu równoległego eksploracji i eksploatacji zasobów Obszaru. Zgodnie z art. 8 aneksu III wnioski składany przez zainteresowanego inwestora (innego niż Przedsiębiorstwo lub przez podmioty składające wniosek w odniesieniu do obszarów zarezerwowanych) powinien objąć obszar wystarczająco duży i o wystarczającej szacunkowej wartości handlowej, by można było przeprowadzić dwie operacje wydobywcze. Wnioskodawca wskazuje współrzędne dzielące obszar na dwie części o równej szacunkowej wartości handlowej i przedstawia wszystkie uzyskane przez siebie dane dotyczące obu części. W ciągu 45 dni od otrzymania takich danych Organizacja powinna wskazać część zarezerwowaną wyłącznie dla prowadzenia działalności przez Organizację za pośrednictwem Przedsiębiorstwa lub w stowarzyszeniu z państwami rozwijającymi się. *Banking system* zasadza się na przerwaniu na inwestorów – poza Przedsiębiorstwem i państwami rozwijającymi się⁶⁹ – wszelkich ciężarów związanych z wyznaczeniem, oszacowaniem i przygotowaniem głębokomorskich działek górniczych do eksploracji i eksploatacji

⁶⁴ Art. 153 ust. 1 i ust. 2 lit. a.

⁶⁵ Art. 140 ust. 1.

⁶⁶ „Popiera się efektywny udział państw rozwijających się w działalności w Obszarze, w sposób szczegółowo przewidziany w niniejszej Części, z odpowiednim uwzględnieniem ich specjalnych interesów i potrzeb, w szczególności specjalnych potrzeb państw śródlądowych i państw o niekorzystnym położeniu geograficznym w celu przewyższenia przeszkód wynikających z ich niekorzystnego położenia, oddalenia od Obszaru i trudności w dostępie do Obszaru”.

⁶⁷ Zob. art. 137 ust. 2 zdanie pierwsze *in fine*, art. 157 ust. 1.

⁶⁸ Art. 153 ust. 1 i 2 lit. a Konwencji.

⁶⁹ Lub podmioty mające poręczenie tych państw – art. 9 ust. 4 aneksu III Konwencji.

przez Przedsiębiorstwo lub państwa rozwijające się (i związane z nimi podmioty). Składając wniosek o zatwierdzenie planu pracy, każdy wnioskodawca, prócz Przedsiębiorstwa, zobowiązany jest bowiem oznaczyć dwie działki górnicze, których szacunkowe wartości są równe oraz wystarczające do prowadzenia w każdej z nich operacji wydobywczej⁷⁰. Do wniosku załącza się dane dotyczące zasobów znajdujących się na działkach oraz mapy działek. Organizacji przysługuje prawo wyboru, która z działek zostaje przydzielona wnioskodawcy, a która wyznaczona zostanie do eksploracji i/lub eksploatacji przez Przedsiębiorstwo lub przez państwa rozwijające się. Wyznaczenie działek powinno nastąpić w ciągu 45 dni od otrzymania tych danych, jednakże termin ten może zostać przesunięty o następne 45 dni, jeżeli Organizacja zdecyduje zwrócić się o niezależną ekspertyzę oceniającą, czy przedłożone zostały wszystkie dane wymagane przez art. 8 aneksu III. Z chwilą zatwierdzenia przedłożonego planu pracy dotyczącego działki niezarezerwowanej i podpisania go jako kontraktu, druga działka wyznaczona przez Organizację staje się obszarem zarezerwowanym⁷¹. Pierwszeństwo do podjęcia eksploracji i eksploatacji działki zarezerwowanej przyznaje Konwencja Przedsiębiorstwu, ma ono bowiem prawo zdecydowania, czy zamierza prowadzić działalność na tej działce⁷². Konwencja nie ogranicza w czasie możliwości podjęcia takiej decyzji: „Rozstrzygnięcie to może nastąpić w jakimkolwiek czasie”⁷³, jednakże, jeżeli chęć podjęcia działalności na działce zarezerwowanej wyrazi państwo rozwijające się bądź związane z tym państwem podmioty⁷⁴, decyzja powinna być podjęta „w rozsądnym czasie”⁷⁵. W takim razie, jeżeli Przedsiębiorstwo rozstrzygnie, że nie zamierza podjąć działalności na działce, Organizacja przystępuje do rozpatrzenia planu pracy przedłożonego przez wskazane podmioty⁷⁶.

Porozumienie Nowojorskie uchyliło furtkę dostępu do obszarów zarezerwowanych dla inwestorów innych niż inwestorzy wyłącznie uprzywilejowani na podstawie art. 8 i 9 aneksu III Konwencji, czyli innych niż Przedsiębiorstwo i państwa rozwijające się. Stworzona została możliwość podjęcia działalności na tych obszarach bądź w drodze operacji *joint venture* prowadzonych wspólnie z Przedsiębiorstwem⁷⁷, bądź – dla inwestorów, którzy „wnieśli obszar zarezerwowany do Organizacji” – samodzielnie, z zastrzeżeniem spełnienia się

⁷⁰ Art. 8 aneksu III.

⁷¹ Art. 8 zdanie 6 aneksu III.

⁷² Art. 9 ust. 1 aneksu III.

⁷³ Art. 9 ust. 1 zdanie 2 aneksu III.

⁷⁴ Art. 9 ust. 4 aneksu III.

⁷⁵ Art. 9 ust. 1 zdanie 2 aneksu III.

⁷⁶ Art. 9 ust. 4 wymienia obok państw rozwijających się (będących stroną Konwencji) także osoby fizyczne i prawne, za które państwa te poręczyły i efektywnie kontrolowane przez te państwa lub przez inne państwo rozwijające się, spełniające kryteria Konwencji kwalifikujące do podjęcia działalności w Obszarze.

⁷⁷ Zob. ust. 2 rozdz. 2 (*Przedsiębiorstwo*) załącznika do Porozumienia.

określonych warunków⁷⁸. Pierwsza z wprowadzonych zmian była konsekwencją odebrania Przedsiębiorstwu szeregu przywilejów mających pod rządami Konwencji z 1982 r. uczynić je zdolnym do konkutowania w dziedzinie górnictwa zasobów Obszaru z państwami rozwiniętymi (preferencje w uzyskaniu technologii głębokomorskiego górnictwa, uprawnienie do otrzymania środków finansowych pozwalających przeprowadzić jedną operację wydobywczą)⁷⁹. Wskutek powyższych zmian pozycja prawna Przedsiębiorstwa nie zapewnia już Przedsiębiorstwu widoków na zdobycie potencjału pozwalającego samodzielnie podjąć działalność w Obszarze. Wzgląd ten stał się przyczyną umieszczenia w Porozumieniu przepisu, przewidującego, że pierwsze operacje górnicze Przedsiębiorstwo będzie prowadzić w ramach wspólnych przedsięwzięć (*joint ventures*) z innymi inwestorami (dysponującymi niezbędnymi środkami technologicznymi i finansowymi)⁸⁰. Po drugie, dopuszczono możliwość podjęcia działalności na działce zarezerwowanej, przez inwestora, który uprzednio przedłożył Organizacji do zatwierdzenia plan pracy obejmujący dwie „bliźniacze” działki, z których jedna jest właśnie ową działką zarezerwowaną, a nie został wobec niej zgłoszony wniosek ze strony Przedsiębiorstwa lub podmiotów wskazanych w art. 9 aneksu III Konwencji. Zgodnie z ustępem 5 rozdziału 2 (Przedsiębiorstwo) załącznika do Porozumienia:

„Kontrahent, który wniósł do Organizacji określony obszar jako zarezerwowaną działkę, ma prawo pierwszeństwa wejścia do układu *joint-venture* z Przedsiębiorstwem dla eksploracji i eksploatacji tej działki. Jeżeli Przedsiębiorstwo nie złoży wniosku o zatwierdzenie planu pracy w zakresie działalności w stosunku do takiej zarezerwowanej działki w ciągu 15 lat od rozpoczęcia jego działania, niezależnie od Sekretariatu Organizacji, lub w ciągu 15 lat od dnia, w którym działka ta została zarezerwowana dla Organizacji, w zależności od tego, co nastąpiło później, kontrahent, który wniósł działkę, ma prawo do ubiegania się o plan pracy na tę działkę, z zastrzeżeniem, że oferuje w dobrej wierze włączenie Przedsiębiorstwa jako partnera *joint-venture*”.

Możliwość podjęcia działalności na działce zarezerwowanej przez inwestora, który kiedyś „wniósł” ją na rzecz Organizacji, choć obwarowana powyższymi warunkami, stanowi wyłom w dotychczasowej zasadzie wyłączności eksploracji i eksploatacji działek zarezerwowanych przez Przedsiębiorstwo i państwa rozwijające się. Zmniejsza ona znaczenie rezerwacji działek (*site banking*) jako narzędzia służącego realizacji zasady szczególnego uwzględniania interesów i potrzeb państw rozwijających się (art. 140 ust. 1) oraz popierania czynnego udziału tych państw w działalności w Obszarze (art. 148).

⁷⁸ Zob. ust. 5 rozdz. 2 (*Przedsiębiorstwo*) załącznika do Porozumienia.

⁷⁹ Art. 5 aneksu III oraz art. 11 ust. 3 aneksu IV.

⁸⁰ „Przedsiębiorstwo prowadzi swoją początkową działalność w dziedzinie górnictwa na głębokim dnie morza przez przedsięwzięcia *joint-ventures*” – ust. 2 zdanie pierwsze rozdz. 2 załącznika do Porozumienia.

3.3. SYSTEM *JOINT VENTURE*

Porozumienie przewiduje, że początkowa działalność Przedsiębiorstwa będzie prowadzona poprzez *joint ventures* z innymi podmiotami zaangażowanymi w górnictwo głębokomorskie⁸¹. Obligatoryjne włączenie innych podmiotów do pierwszych operacji prowadzonych przez Przedsiębiorstwo podyktowane zostało świadomością, iż nie jest ono zdolne do samodzielnego podjęcia eksploracji i eksploatacji Obszaru ze względu na brak niezbędnych funduszy oraz technologii górnictwa głębokomorskiego. Wiąże się to ściśle ze zniesieniem nałożonego przez Konwencję z 1982 r. obowiązku państw stron Konwencji do zaopatrzenia Przedsiębiorstwa w fundusze konieczne do prowadzenia operacji na jednej działce górniczej⁸² oraz w niezbędną technologię wydobyczą⁸³. Porozumienie stwierdza poza tym wyraźnie, że „Państwa-Strony nie są zobowiązane do finansowania jakichkolwiek działań na działce wydobywczej Przedsiębiorstwa lub w ramach jego układów *joint venture*”⁸⁴.

Współpraca w ramach *joint venture* z inwestorem profesjonalnie przygotowanym do prowadzenia działalności w Obszarze ma w szczególności umożliwić Przedsiębiorstwu skorzystanie z posiadanej przez partnera wiedzy, technologii oraz doświadczenia w prowadzeniu górnictwa głębokomorskiego. Podejmując taką współpracę, Przedsiębiorstwo unika konieczności poniesienia znacznych nakładów finansowych, naukowych i technologicznych, które byłyby niezbędne, gdyby zdecydowało ono o samodzielnym podjęciu działalności w Obszarze⁸⁵. Zasady funkcjonowania Przedsiębiorstwa w ramach udziału w *joint venture* nie zostały dotąd określone. Pewne zasady współpracy Przedsiębiorstwa z jego partnerami w *joint ventures* można przewidzieć, biorąc pod uwagę okoliczności wynikające ze stanowiska Przedsiębiorstwa pod rządami obecnego reżimu prawnego Konwencji. W szczególności wskazuje się, że w ramach utworzonego *joint venture* niecelowe byłoby konstruowanie rozbudowanej struktury Przedsiębiorstwa, obejmującej także te elementy, którymi już dysponują jego partnerzy. Ze względów ekonomicznych instrumenty i funkcje związane z fachowym doświadczeniem posiadanym przez partnera Przedsiębiorstwa nie powinny być dublowane przez samo Przedsiębiorstwo. Można przewidywać, że tym, co Przedsiębiorstwo będzie miało do zaoferowania jako wkład do *joint venture*, będzie prawo eksploracji i eksploatacji działek (działek) zarezerwo-

⁸¹ Ust. 2 rozdz. 2 załącznika do Porozumienia.

⁸² Ust. 3 rozdz. 2 załącznika do Porozumienia uchyla zastosowanie przepisu art. 10 ust. 3 aneksu III do Konwencji.

⁸³ Ust. 2 rozdz. 5 (Transfer technologii) załącznika do Porozumienia uchyla zastosowanie przepisu art. 5 aneksu III do Konwencji.

⁸⁴ Por. ust. 3 rozdz. 2 załącznika do Porozumienia.

⁸⁵ G. Jeanicke, *Joint Ventures for Deep Seabed Mining Operations*, 23 *Zeitschrift für ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht (ZAöRV)* 55/2, 1995, s. 329 i nast.

wanych, podczas gdy jego partnerzy wniosą to, czym Przedsiębiorstwo nie dysponuje: fundusze, technologie, doświadczenie związane z prowadzeniem podmorskiej działalności górniczej, a także znajomość i dostęp do międzynarodowych rynków zbytu surowców⁸⁶. Racjonalne byłoby zatem pozostawienie w gestii profesjonalnych partnerów Przedsiębiorstwa wykonywanie tych funkcji, do których spełnienia mają oni niezbędne środki oraz doświadczenie. Jak stwierdził Jaenicke, pozostawienie funkcji zarządczych i operacyjnych profesjonalnemu partnerowi Przedsiębiorstwa nie naruszałoby zasady wspólnego ciągnięcia korzyści z działalności *joint venture*⁸⁷. Mogłoby to oznaczać, że w początkowym okresie swej działalności w ramach *joint venture* Przedsiębiorstwo zajmie pozycję pasywnego współnika, którego rola kończy się z chwilą wniesienia wkładu do wspólnego przedsięwzięcia.

Wydaje się, że Konwencja dopuszcza powyższe rozwiązanie. Nie znajdziemy w Konwencji normy, która nakazywałaby Przedsiębiorstwu podejmować wszelkie kroki w celu natychmiastowego uzyskania zdolności do samodzielnego prowadzenia działalności w Obszarze. Przy obecnym usytuowaniu pozycji prawnej Przedsiębiorstwa byłoby to zresztą niemożliwe. Nigdzie nie jest również powiedziane, że z chwilą uzyskania takiej zdolności Przedsiębiorstwo zobowiązane jest zaniechać prowadzenia współpracy z innymi podmiotami w formie *joint ventures*. Należy przyjąć, że w takiej sytuacji Przedsiębiorstwo będzie mogło kontynuować współpracę i nic nie powinno stać na przeszkodzie zawierania kolejnych porozumień *joint venture*, jeżeli byłoby to uzasadnione ze względów ekonomicznych⁸⁸. Istotną kwestią, która będzie wymagać uregulowania w porozumieniu *joint venture* bądź regulacjach wewnętrznych utworzonej korporacji, jest podział zysków i kosztów przedsięwzięcia pomiędzy współników. Wszelkie ustalenia poczynione w tej kwestii powinny uwzględniać w szczególności wielkość nakładów poniesionych przez poszczególnych współników na wspólne przedsięwzięcie.

Zasady nowego systemu eksploracji i eksploatacji wprowadzonego przez Porozumienie otworzyły każdemu państwu-stronie Konwencji drogę do prowadzenia działalności we wszystkich działkach Obszaru, łącznie z działkami zarezerwowanymi. Co więcej, w rezultacie wprowadzenia w życie systemu *joint ventures*, zapewne niemal wszystkie operacje górnicze w Obszarze będą – przynajmniej przez jakiś czas – przeprowadzane z udziałem inwestorów, którzy byli dyskryminowani pod rządami Konwencji z 1982 r. – tj. państw rozwiniętych i związanych z nimi kwalifikowanych podmiotów. Zdolność państw rozwiniętych do samodzielnego prowadzenia działalności górniczej na głębokim dnie morza decydować zapewne będzie o tym, że państwa rozwijające się – nie dysponując koniecznym kapitałem ani zaawansowaną technologią – będą skłonne zapraszać

⁸⁶ Por. G. Jaenicke, *op. cit.*, s. 332.

⁸⁷ *Ibidem*, s. 333.

⁸⁸ *Ibidem*, s. 330.

do współpracy profesjonalnie przygotowanych inwestorów związanych z państwami rozwiniętymi. Udział państw rozwiniętych w operacjach prowadzonych w obszarach zarezerwowanych przez państwa rozwijające się wydaje się zapewniony w szczególności z uwagi na to, że obecny reżim prawny uchylił obowiązek przymusowego przekazywania technologii górnictwa głębokomorskiego na rzecz państw rozwijających się⁸⁹. Wszystko zatem wskazuje, że przynajmniej początkowy okres przyszłej fazy eksploracji i eksploatacji Obszaru będzie okresem dominacji państw rozwiniętych w działalności na dnie głębokomorskim. Ci, których pod rządami Konwencji z 1982 r. usiłowano odepchnąć jak najdalej od zasobów Obszaru, znaleźli się dziś na miejscu tych, którym przyznano pierwszeństwo.

Nowa zasada prowadzenia przez Przedsiębiorstwo działalności w obszarach zarezerwowanych w drodze wspólnych przedsięwzięć z państwami–stronami Konwencji zachwiała dotychczasowym systemem *site banking*. Zmniejszeniu uległa rola Organizacji w konwencyjnym równoległym modelu eksploatacji Obszaru. Daje się zauważyć nowa tendencja do wprowadzenia zasady bezpośredniego prowadzenia działalności przez państwa-strony oraz przedsiębiorstwa górnicze⁹⁰.

3.4. ODEJŚCIE OD SYSTEMU *SITE BANKING* – NOWE OTWARCIE DOSTĘPU DO ZASOBÓW

Wspomnieliśmy już wcześniej, że charakterystyczny dla modelu równoległego eksploracji i eksploatacji Obszaru system rezerwacji działek wprowadzony został do Konwencji z myślą o eksploatacji szczególnej kategorii zasobów – konkrecji polimetalicznych zalegających na wielkich głębokościach na dnie oceanów. Tworzenie pierwotnego reżimu części XI Konwencji odbywało się w czasie, gdy wydobywanie innych zasobów nie było praktycznie rozważane⁹¹ i kwestia eksploracji i eksploatacji tych innych zasobów pozostawiona została regulacjom, jakie w przyszłości miała wydać

⁸⁹ Por. postanowienia rozdz. 5 (Transfer technologii) załącznika do Porozumienia.

⁹⁰ Zob. regulację 16 w związku z regulacjami 12 i 19 projektu *Kodeksu wydobywczego* z 2004 r., w którym przewidziana jest możliwość wyboru przez inwestora przedkładającego plan pracy w zakresie eksploracji siarczków polimetalicznych i kobaltonosnych naskorupień manganowych, czy zamierza on wnieść działkę zarezerwowaną na rzecz Organizacji, czy podjąć eksplorację we współpracy z Przedsiębiorstwem; zob. dalsze uwagi.

⁹¹ Por. A. Pardo, *An Opportunity Lost*, [w:] *Law of the Sea US Policy Dilemma*, edited by H. Bernard Oxman, D. David Caron, O. Charles Buderi, s. 23, Autor stwierdza tam, że przepisy Konwencji dotyczące działalności w Obszarze redagowane były z myślą o górnictwie konkrecji polimetalicznych, czego efektem jest *a text that contemplates only the exploration and exploitation of manganese nodule deposits*. Także R. Wolfrum, *The Principle of the Common Heritage of Mankind*, ZaöRV 1983, 43/2, s. 328, który wskazuje na faktyczne moratorium nałożone przez Konwencję z 1982 r. na eksplorację i eksploatację zasobów innych niż konkrecje polimetaliczne.

Organizacja⁹². Stąd też kształt przyjętego przez Konwencję systemu „dopasowany” był do prognoz dotyczących wydobywania koncentracji polimetalicznych, a nie brał pod rozwagę innych surowców znajdujących się w Obszarze. Na niedostosowanie systemu działek zarezerwowanych do eksploracji zasobów innych niż koncentracje wskazano w przygotowanym przez Radę Organizacji Dna Morskiego na siódmej sesji w Kingston w 2001 r.⁹³ dokumencie prezentującym założenia regulacji dotyczących poszukiwania i eksploracji siarczków polimetalicznych i kobaltośnych naskorupień manganowych (*Considerations relating to the regulations for prospecting and exploration for hydrothermal polymetallic sulphides and cobalt-rich ferromanganese crusts in the Area*)⁹⁴. Wskazano tam, że przyjęty w aneksie III do Konwencji system rezerwacji działek opierał się na założeniach uwzględniających charakterystykę morfologiczną koncentracji polimetalicznych oraz wynikającej z niej techniki eksploracji Obszaru. Założenia te tracą jednak swą aktualność w przypadku eksploracji siarczków polimetalicznych i kobaltośnych naskorupień manganowych z uwagi na ich odmienną naturę oraz sposób występowania, w szczególności powstaje problem wyznaczenia przez inwestora dwu działek głębokomorskich o szacunkowo równej wartości handlowej. Dokument *Considerations* stwierdza m.in.:

*The nature of the resources was very different. In the case of nodules, which are two-dimensional in nature, it was relatively easy to divide a potential nodule field into two areas of equal estimated commercial value. In the case of polymetallic sulphides and cobalt crusts, which are three-dimensional in nature, no two occurrences are the same and there may be substantial variation in grade of deposits even within one seamount. It would be impossible to determine two sites of equal estimated commercial value without substantial and costly exploration work on the part of the would be-contractor*⁹⁵.

Z uwagi na powyższe zaproponowano rozwiązanie alternatywne wobec rezerwacji działki na rzecz Przedsiębiorstwa, polegające na przyznaniu Przedsiębiorstwu prawa udziału w inwestycji (*equity participation*). W *Considerations* stwierdza się między innymi:

Consequently, it appeared to several participants that it would be impracticable to implement a site-banking system for polymetallic sulphides and cobalt crusts in the same manner as for polymetallic nodules. It was suggested that, instead of providing the Authority with a reserved area, which the Authority might never be in a position to utilize in any event, another

⁹² Por. *Statement by Ambassador James L. Malone, Special Representative of the President of the United States for the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, before the House Merchant Marine and Fisheries Committee on February 23, 1982, s. 557–562.*

⁹³ Odbyła się ona w dniach 2–13.07.2001 r.

⁹⁴ ISBA/7/C/2.

⁹⁵ *Ibidem*, s. 4.

*possible option would be to require the contractor to give the Authority, through the Enterprise, the right to first refusal to enter into a joint venture with the contractor, subject to specific terms and conditions*⁹⁶.

Co istotne, uznano, że zasada *equity participation* przyjęta w miejsce zasady *site banking* zapewni udział społeczności międzynarodowej we wspólnym dziedzictwie⁹⁷. Ze stanowiska przyjętego w powyższym dokumencie można wyciągnąć dwa wnioski. Pierwszy z nich, o mniejszym znaczeniu, to przyjęcie, że system *site banking* nie stanowi koniecznej konsekwencji recepcji koncepcji WDL w górnictwie głębokomorskim. Teza ta nie wydaje się kontrowersyjna, gdyż – zgodnie z tym, co powiedziano wyżej – rezerwacja działek stanowi tylko jedną z dopuszczalnych form funkcjonowania systemu równoległego wynikającą z charakteru zasobów, dla których została pomyślana, czyli konkretnie polimetalicznych.

3.5. SYSTEM DZIAŁAŃ GÓRNICZYCH WEDLE PROJEKTU KODEKSU WYDOBYWCZEGO Z 2004 R.

Możliwość całkowitego odejścia od stosowania systemu *site banking* przewiduje projekt regulacji dotyczących poszukiwań i eksploracji siarczków polimetalicznych i kobaltońskich naskorupień manganowych (projekt *Kodeksu wydobywczego*) z 2004 r.⁹⁸. Projektowane postanowienia *Kodeksu* recypują zawarte w dokumencie *Considerations* rozwiązania zaproponowane podczas wyżej wspomnianej sesji Rady Organizacji w Kingston w 2001 r., rozwijając koncepcję prowadzenia działalności operacyjnej w ramach różnych form współpracy kontrahentów z Przedsiębiorstwem. Zgodnie z projektem *Kodeksu* każdy wnioskodawca przedkładający do zatwierdzenia plan pracy wskazuje (*elects*) we wniosku, czy:

- wnosi działkę zarezerwowaną w celu prowadzenia na niej działalności przez Przedsiębiorstwo lub państwa rozwijające się zgodnie z art. 9 aneksu III Konwencji⁹⁹;
- zaoferuje Przedsiębiorstwu udział w kapitale (*equity interest*) spółki mającej prowadzić działalność eksploatacyjną w wysokości co najmniej 20% kapitału¹⁰⁰;

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ *Draft regulations on prospecting and exploration for polymetallic sulphides and cobalt-rich ferromanganese crusts in the Area, Proposed by the Legal and Technical Commission, ISBA/10/C/WP.1.*

⁹⁹ Regulacja 16 lit. a.

¹⁰⁰ Regulacja 16 lit. b i regulacja 19 ust. 2.

- zaoferuje Przedsiębiorstwu udział we wspólnym przedsięwzięciu (*joint venture*) poprzez objęcie do 50% udziału w kapitale spółki, przy czym Przedsiębiorstwo może wybrać mniejszy udział¹⁰¹;
- zawrze z Przedsiębiorstwem umowę o udział w wydobywaniu (*production sharing contract*), zgodnie z którym Przedsiębiorstwo będzie uprawnione do otrzymywania połowy zysków z eksploatacji zasobów, po uprzednim odjęciu poniesionych przez kontrahenta kosztów zarządzania i przeprowadzenia operacji eksploracyjnych; przy czym wszelki ciężar przeprowadzenia operacji objętych fazą eksploatacji spoczywa na kontrahencie¹⁰².

W zależności od tego, czy wnioskodawca decyduje wnieść działkę zarezerwowaną dla Organizacji, czy wybiera jeden z pozostałych wariantów wymienionych wyżej, całkowity obszar objęty wnioskiem jest odpowiednio dwa razy większy lub dwa razy mniejszy i odpowiada dwustu lub stu blokom (*blocks*)¹⁰³. Blokiem jest sektor dna głębokomorskiego o wymiarach wynoszących w przybliżeniu 10 na 10 kilometrów i o powierzchni nieprzekraczającej 100 kilometrów kwadratowych¹⁰⁴. Objęcie planem pracy dwukrotnie większego obszaru w wypadku decyzji wnioskodawcy o wniesieniu działki zarezerwowanej na rzecz Organizacji wynika z zasady systemu *site banking*, przewidującej, że obszar ten zostaje podzielony na dwie części o równej szacunkowej wartości gospodarczej, z której jedna przypaść ma wnioskodawcy, a druga – być zarezerwowana dla Przedsiębiorstwa (lub państwa rozwijającego się)¹⁰⁵. Wybór pomiędzy objęciem planem pracy obszaru 200 bloków (a tym samym wniesienia działki zarezerwowanej do Organizacji) bądź obszaru dwukrotnie mniejszego łączącym się z podjęciem współpracy z Przedsiębiorstwem został pozostawiony swobodnej decyzji wnioskodawcy (*each applicant shall, in the application, elect*)¹⁰⁶. Oznacza to, że w każdym indywidualnym przypadku, w którym składany jest wniosek o zatwierdzenie planu pracy wyłącznie od woli wnioskodawcy, zależy, czy zastosowanie znajdą postanowienia art. 8 i 9 aneksu III Konwencji¹⁰⁷ ustanawiających system *site banking*. Jeżeli inwestorzy będą skłonni do angażowania się we wskazane w *Kodeksie* formy współpracy z Przedsiębiorstwem w ramach *equity interest*¹⁰⁸, *joint venture*¹⁰⁹ i *production*

¹⁰¹ Regulacja 16 lit. c, b i regulacja 19 ust. 3.

¹⁰² Regulacja 16 lit. d, b i regulacja 19 ust. 4.

¹⁰³ Odpowiednio ust. 1 i 3 regulacji 12.

¹⁰⁴ Regulacji 1 ust. 3 lit. a.

¹⁰⁵ Zob. art. 8 i 9 aneksu III Konwencji oraz regulacja 17 i 18 projektu *Kodeksu* z 2004 r.

¹⁰⁶ Regulacja 16 *in principio*.

¹⁰⁷ A zarazem odpowiadające im postanowienia regulacji 17 i 18 projektu *Kodeksu* z 2004 r.

¹⁰⁸ Regulacja 16 lit. b i regulacja 19 ust. 2 projektu *Kodeksu* z 2004 r.

¹⁰⁹ Regulacja 16 lit. c, b i regulacja 19 ust. 3 projektu *Kodeksu* z 2004 r.

*sharing contract*¹¹⁰ raczej niż do przekazywania Organizacji działki zarezerwowanej, może się okazać, że znaczenie systemu *site banking* jako instytucji konwencyjnego reżimu działalności w Obszarze zostało zmarginalizowane w drodze powszechnej praktyki. Należy przy tym zauważyć, że żadna z form współpracy wskazanych w *Kodeksie* nie zawiera w sobie obligatoryjnego elementu aktywnego uczestnictwa Przedsiębiorstwa w operacjach wydobywczych. W wariantcie *production sharing contract* wskazuje się *expressis verbis*, że Przedsiębiorstwo nie jest zobowiązane do przeprowadzania operacji eksploracyjnych¹¹¹.

Wydaje się, że *Kodeks* dopuszcza sytuację, w której Przedsiębiorstwo powstrzymuje się od zaangażowania w operacje górnicze i jego rola ogranicza się do pasywnego uczestnictwa we wspólnych przedsięwzięciach, sprowadzającego się do udziału w zyskach wypracowanych w wyniku działalności w Obszarze prowadzonej przez współnika-kontrahenta. Taka forma uczestnictwa Przedsiębiorstwa w działalności w Obszarze mogłaby spełniać założenia zasady rządzącej Obszarem: zasady prowadzenia działalności w Obszarze dla dobra całej ludzkości, o ile zyski otrzymane przez Przedsiębiorstwo były przekazane na cele służące dobru całej ludzkości. Niewątpliwie jest sprawą dyskusyjną, jakie cele można by uznać za spełniające powyższe kryterium celu służącego dobru całej ludzkości. Biorąc pod uwagę możliwości technologiczne i finansowe Przedsiębiorstwa, odgrywanie przez nie roli pasywnego współnika w przedsięwzięciach podejmowanych zgodnie z regulacją 19 ust. 2, 3 i 4 *Kodeksu* z 2004 r. może – przynajmniej w najbliższej perspektywie – być jedyną formą jego udziału w działalności w Obszarze.

Dokonane przez Porozumienie z 1994 r. – i odzwierciedlone w *Kodeksach wydobywczych*, zwłaszcza w projekcie *Kodeksu* z 2004 r. – zmiany warunków prowadzenia działalności w Obszarze są na tyle daleko idące, że można mówić o wprowadzeniu nowego systemu dostępu do Obszaru. Jest to system oparty na wspólnym prowadzeniu działalności w Obszarze przez Przedsiębiorstwo i kontrahentów (system *joint venture*), który w zdecydowanie większym stopniu niż pierwotny reżim prawny dostępu do Obszaru z 1982 r. oddaje podstawowe założenie idei WDL – otwarcia Obszaru dla wszystkich państw oraz prowadzenia działalności w Obszarze dla dobra całej ludzkości.

¹¹⁰ Regulacja 16 lit. d, b i regulacja 19 ust. 4 projektu *Kodeksu* z 2004 r.

¹¹¹ Regulacja 16 lit. d, b i regulacja 19 ust. 4 projektu *Kodeksu* z 2004 r.

EXPLOITING THE AREA AS THE REALIZATION
OF THE PRINCIPLES OF COMMON HUMAN HERITAGE
IN THE LIGHT OF UNCLOS
(Summary)

The direct impetus for international cooperation on creating international legislation to regulate the legal status of sea and ocean bottoms lying outside of national jurisdiction was the presentation made at the First UN Committee by the Maltese Ambassador, A. Pardo. In 1967, he called for the establishment of new legal measures for these regions and for them to be recognized as "common human heritage".

On December 17, 1970, the General Assembly of the UN voted in favor (108 ayes and 14 abstentions) of the declaration of principles regarding sea and ocean bottoms and undergrounds that are outside of national jurisdiction.

On December 10, 1982, the UN Convention, which restrictively regulates the exploration and exploitation of deep-sea bottoms, was ratified with a majority of votes from developing nations. On July 28, 1994, the General Assemble of the UN voted in favor of a resolution regarding agreement for the implementation of part XI of the UN Convention on marine law of December 10, 1982 (known as the New York Accord).